

AXBOROTLASHGAN TA'LIM TUSHUNCHASI VA UNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

O'rinova Dilora Bahodirovna,
Navoiy davlat universiteti magistranti
Holiqulova Umida Komiljon qizi,
Navoiy davlat universiteti magistranti
Saidqulova Nazira Muhammadovna,
Nurota tumani 5-maktab o'qituvchisi

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada axborotlashgan ta'lim tushunchasining ilmiy-nazariy mohiyati, uning shakllanish jarayoni va zamonaviy pedagogik faoliyatdagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda axborotlashgan ta'limning tarkibiy komponentlari tizimlashtirilgan, uning an'anaviy ta'lim jarayonidan farqli xususiyatlari ochib berilgan hamda ushbu jarayonning pedagogik imkoniyatlari va muammoli jihatlarini ilmiy asoslangan. Tadqiqot metodologik asosini nazariy tahlil, qiyosiy-tipologik va tizimli yondashuv metodlari tashkil etadi. Olingan natijalar axborotlashgan ta'limning nafaqat texnik vositalarni qo'llashni, balki pedagogik jarayonning mazmunan yangilanishini ham anglatishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: axborotlashgan ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli ta'lim muhiti, pedagogik jarayon, media-kompetentlik, elektron ta'lim resurslari, masofaviy ta'lim.

АННОТАЦИЯ. В данной статье анализируется научно-теоретическая сущность понятия информатизированного образования, процесс его формирования и значение в современной педагогической деятельности. Систематизированы структурные компоненты информатизированного образования, раскрыты его отличительные особенности по сравнению с традиционным образовательным процессом, а также научно обоснованы педагогические возможности и проблемные аспекты данного процесса. Методологическую основу исследования составляют методы теоретического анализа, сравнительно-типологический и системный подходы. Полученные результаты показывают, что информатизация образования означает не только применение технических средств, но и содержательное обновление педагогического процесса.

Ключевые слова: информатизированное образование, информационно-коммуникационные технологии, цифровая образовательная среда, педагогический процесс, медиакомпетентность, электронные образовательные ресурсы, дистанционное обучение.

ABSTRACT. This article analyzes the scientific and theoretical essence of the concept of informatized education, the process of its formation, and its significance in modern pedagogical practice. The structural components of informatized education are systematized, its distinctive features compared to the traditional educational process are revealed, and the pedagogical opportunities and problematic aspects of this process are scientifically substantiated. The methodological basis of the research consists of theoretical analysis, comparative-typological and systemic approach methods. The results obtained show that the informatization of education means not only the application of technical tools but also a substantive renewal of the pedagogical process.

Keywords: informatized education, information and communication technologies, digital educational environment, pedagogical process, media competence, electronic educational resources, distance learning.

KIRISH

XXI asr insoniyat taraqqiyotining yangi — axborot davri sifatida tarixga kirib bormoqda. Jamiyat hayotining deyarli barcha jabhalarida, jumladan ta'lim tizimida ham chuqur tizimli o'zgarishlar yuz bermoqda. An'anaviy pedagogik jarayon asta-sekin raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashgan yangi shaklga — axborotlashgan ta'lim tizimiga o'z o'rnini bo'shatib bermoqda. Bu jarayon nafaqat texnik vositalarning ta'lim muassasalariga kirib kelishi, balki butun pedagogik tizimning mazmun, metod va shakl jihatdan tubdan yangilanishini ham anglatadi.

Zamonaviy dunyoda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)ning jadal rivojlanishi, sun'iy intellekt tizimlari, mobil ilovalar, elektron ta'lim platformalari va ochiq ta'lim resurslarining keng tarqalishi pedagogika fani oldiga yangi nazariy va amaliy vazifalarni qo'yimoqda. Bunday sharoitda "axborotlashgan ta'lim" tushunchasining ilmiy mohiyatini chuqur anglash, uning tarkibiy qismlarini aniqlash hamda pedagogik jarayondagi real ahamiyatini asoslash dolzarb ilmiy-amaliy muammoga aylanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini raqamli asosda modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi, ta'lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlar, shuningdek pedagogik kadrlar tayyorlash konsepsiyasida axborot texnologiyalaridan foydalanish alohida o'rin egallagan. Bu esa, o'z navbatida, oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak pedagoglarning axborotlashgan ta'lim muhitida faoliyat yuritishga tayyorgarligini oshirish zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Shunga qaramay, ilmiy adabiyotlarda "axborotlashgan ta'lim" tushunchasi ko'pincha "AKTni ta'limda qo'llash" yoki "raqamli ta'lim" tushunchalari bilan aynan bir xil ma'noda

ishlatilib kelinmoqda, bu esa tushunchaviy noaniqlikka olib kelmoqda. Mazkur holat mavzuning ilmiy-nazariy jihatdan atroflicha tadqiq etilishini taqozo etadi.

Tadqiqotning maqsadi — axborotlashgan ta'lim tushunchasining ilmiy-nazariy mohiyatini ochib berish, uning tarkibiy komponentlarini tizimlashtirish va zamonaviy pedagogik jarayondagi ahamiyatini ilmiy asoslashdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi:

- "axborotlashgan ta'lim" tushunchasiga oid ilmiy yondashuvlarni tahlil qilish va uning ishchi ta'rifini shakllantirish;
- axborotlashgan ta'limning asosiy tarkibiy komponentlarini aniqlash;
- axborotlashgan ta'lim sharoitida pedagogik jarayonning o'ziga xos xususiyatlarini ochib berish;
- axborotlashtirish jarayonida yuzaga keladigan pedagogik imkoniyatlar va muammolarni tavsiflash.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotning metodologik asosini falsafiy, pedagogik va psixologik ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, tizimlashtirish va umumlashtirish tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: nazariy tahlil metodi (mavzuga oid ilmiy manbalarni o'rganish va tahlil qilish), qiyosiy-tipologik metod (turli mualliflarning yondashuvlarini o'zaro qiyoslash), tizimli yondashuv metodi (axborotlashgan ta'lim tushunchasining tarkibiy qismlarini yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish), shuningdek umumlashtirish va induktiv-deduktiv tahlil metodlari.

Tadqiqot manbai sifatida O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi me'yoriy-huquqiy hujjatlari, mahalliy va xorijiy pedagog olimlarning ilmiy asarlari, shuningdek mualliflar tomonidan ilgari olib borilgan ilmiy-tadqiqot ishlari (jumladan, talabalarning media-kompetentligini rivojlantirish yo'nalishidagi tadqiqotlar) asos qilib olindi. Tadqiqot deduktiv yo'l bilan — umumiy nazariy tushunchalardan xususiy pedagogik xulosalarga qarab olib borildi.

NATIJALAR

1. "Axborotlashgan ta'lim" tushunchasining mazmun-mohiyati

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, "axborotlashgan ta'lim" tushunchasiga yagona, umumqabul qilingan ta'rif mavjud emas. Ba'zi tadqiqotchilar bu tushunchani texnologik jihatdan, ya'ni ta'lim jarayoniga zamonaviy AKT vositalarini joriy etish sifatida talqin qilsalar, boshqalari uni kengroq — pedagogik tizimning tub mazmuniy o'zgarishi sifatida ko'rib chiqadilar.

Mualliflarning fikricha, axborotlashgan ta'lim — bu shunchaki texnik vositalarni sinf yoki auditoriyaga olib kirish emas, balki quyidagi jihatlarni o'z ichiga olgan murakkab pedagogik hodisadir:

- ta'lim mazmunining raqamli manbalar hisobiga boyitilishi;
- ta'lim metodlari va shakllarining interaktivlashuvi;
- ta'lim oluvchining ta'lim jarayonidagi faol, mustaqil subyekt sifatidagi rolining kuchayishi;
- pedagogning fasilitator va navigator vazifasini bajarishi;
- ta'lim natijalarini baholashning raqamli vositalar orqali individuallashuvi.

Shu asosda, axborotlashgan ta'limni quyidagicha ta'riflash mumkin: axborotlashgan ta'lim — bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli ta'lim resurslari va zamonaviy pedagogik metodlarning uzviy integratsiyasi asosida tashkil etiladigan, ta'lim oluvchining bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini samarali shakllantirishga yo'naltirilgan yaxlit pedagogik tizimdir.

2. Axborotlashgan ta'limning tarkibiy komponentlari

O'tkazilgan tahlil natijasida axborotlashgan ta'lim tizimining quyidagi asosiy tarkibiy komponentlari aniqlandi:

- Texnologik komponent — kompyuter texnikasi, interaktiv taxtalar, mobil qurilmalar, internet infratuzilmasi;
- Resurs (kontent) komponenti — elektron darsliklar, multimedia materiallari, ochiq ta'lim resurslari, video-ma'ruzalar;
- Metodik komponent — masofaviy va aralash (blended learning) ta'lim texnologiyalari, loyihaviy va muammoli ta'lim metodlari;
- Kadrlar komponenti — pedagoglarning axborot-kommunikatsiya va media savodxonligi, ularning raqamli vositalardan foydalanish kompetentligi;
- Boshqaruv komponenti — ta'lim jarayonini raqamli monitoring va baholash tizimlari (elektron jurnal, LMS platformalari).

Ushbu komponentlarning har biri alohida emas, balki o'zaro uzviy bog'liqlikda, yaxlit tizim sifatida faoliyat yuritganidagina axborotlashgan ta'limning pedagogik samaradorligi ta'minlanadi. Komponentlardan birortasining yetishmasligi (masalan, zamonaviy texnika mavjud bo'lsa-da, pedagogning media-kompetentligi past bo'lsa) butun tizimning samarasiz ishlashiga olib keladi.

3. Axborotlashgan ta'lim va an'anaviy pedagogik jarayon: qiyosiy tahlil

An'anaviy pedagogik jarayonda axborot uzatish, asosan, bir yo'nalishli — pedagogdan ta'lim oluvchiga qarab yo'naltirilgan bo'lsa, axborotlashgan ta'lim sharoitida bu jarayon ko'p

yo'nalishli va interaktiv tus oladi. Ta'lim oluvchi endi passiv qabul qiluvchi emas, balki raqamli manbalar orqali mustaqil bilim izlovchi, tahlil qiluvchi va yangi bilim yarata oluvchi faol subyektaga aylanadi. Bu esa pedagogning kasbiy vazifasini ham o'zgartiradi: u bilim uzatuvchidan ta'lim jarayonini yo'naltiruvchi va tashkillashtiruvchi mutaxassisga aylanadi.

MUHOKAMA

Axborotlashgan ta'limning pedagogik jarayondagi ahamiyati bir necha yo'nalishda namoyon bo'ladi.

Birinchidan, ta'limni individuallashtirish va tabaqalashtirish imkoniyati kengaymoqda. Raqamli ta'lim platformalari har bir ta'lim oluvchining bilim darajasi, o'zlashtirish sur'ati va qiziqishlariga moslashgan individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, an'anaviy "barchaga bir xil" yondashuvdan farqli o'laroq, har bir shaxsning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim berish imkonini yaratadi.

Ikkinchidan, ta'lim oluvchilarning o'quv motivatsiyasi va faolligi ortadi. Multimedia vositalari, interaktiv topshiriqlar, gamifikatsiya elementlari o'quv jarayonini jozibador va qiziqarli qiladi, natijada bilim o'zlashtirish sifati yaxshilanadi.

Uchinchidan, axborotlashgan ta'lim pedagoglar oldiga yangi kasbiy talablarni qo'yadi. Zamonaviy o'qituvchi nafaqat o'z fani bo'yicha chuqur bilimga, balki raqamli vositalardan samarali foydalanish, media-axborot savodxonligi va tanqidiy fikrlash kompetensiyalariga ham ega bo'lishi lozim. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak pedagoglarning media-kompetentligini rivojlantirish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu kompetentlik ularning kelgusi kasbiy faoliyatida axborotlashgan ta'lim muhitida samarali ishlash qobiliyatini belgilaydi.

To'rtinchidan, axborotlashgan ta'lim ta'lim sifatini nazorat qilish va baholash tizimlarini takomillashtirish imkonini beradi. Elektron monitoring tizimlari orqali ta'lim oluvchining o'zlashtirish dinamikasini real vaqt rejimida kuzatish, natijalarni tezkor tahlil qilish va pedagogik qarorlar qabul qilish mumkin bo'ladi.

Shu bilan birga, axborotlashtirish jarayoni bir qator muammo va xavflarni ham keltirib chiqaradi. Xususan: raqamli tafovut — barcha ta'lim muassasalari va oilalarning zamonaviy texnika hamda internetga bir xil darajada ega emasligi; pedagog kadrlarning raqamli kompetentligi yetarli emasligi; ta'lim oluvchilarning ekran vaqtining ortishi va bunga bog'liq salomatlik masalalari; shuningdek raqamli manbalar orasida sifatsiz yoki noto'g'ri ma'lumotlarning ko'pligi tufayli tanqidiy fikrlash va media savodxonlikning ta'lim mazmuniga integratsiya qilinishi zarurati kabi masalalar dolzarbligicha qolmoqda.

Xorijiy tajribaga nazar tashlasak, bir qator rivojlangan mamlakatlarda axborotlashgan ta'lim tizimi nafaqat texnik ta'minot, balki pedagogik kadrlarni tayyorlash tizimini ham

qamrab olgan kompleks yondashuv asosida amalga oshirilmoqda. Bu tajriba O'zbekiston ta'lim tizimida ham axborotlashtirishni tizimli, bosqichma-bosqich va pedagog kadrlar tayyorgarligini hisobga olgan holda amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, axborotlashgan ta'lim — zamonaviy pedagogik tizimning sifat jihatidan yangi bosqichi bo'lib, u nafaqat texnik vositalarni qo'llashni, balki ta'lim mazmuni, metodlari, pedagog va ta'lim oluvchi o'rtasidagi munosabatlarning tub yangilanishini ham anglatadi. Axborotlashgan ta'limning besh asosiy komponenti (texnologik, resurs, metodik, kadrlar va boshqaruv) o'zaro uzviy bog'liqlikda faoliyat yuritganidagina uning pedagogik samaradorligi ta'minlanadi.

Axborotlashgan ta'limning pedagogik ahamiyati ta'limni individuallashtirish, o'quv motivatsiyasini oshirish, ta'lim sifatini monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytirish hamda pedagog kadrlarning yangi kasbiy kompetensiyalarga ega bo'lishini talab etishda namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, raqamli tafovut, kadrlar tayyorgarligi va media savodxonlik kabi muammolarni bartaraf etish kelgusi tadqiqotlar uchun dolzarb yo'nalish bo'lib qolmoqda.

Kelgusida ushbu mavzuni bo'lajak pedagoglarning media-axborot kompetentligini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish nuqtai nazaridan chuqurroq tadqiq etish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi va oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar to'plami.
3. O'rinova D.B., Sayfullayeva G.I. Talabalarning mediakompetentligini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish metodikasi: monografiya. — Navoiy, 2026.
4. Yo'ldoshev J.G', Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 2019.
5. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2018.
6. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent, 2017.
7. Mavlonova R.A., Voxidova N.H. Pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 2020.
8. Yusupov F.M. Ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanish metodikasi. — Toshkent, 2021.

9. Selevko G.K. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. — Moskva, 2015.
10. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. — Paris: UNESCO, 2018.
11. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
12. Sayfullayeva G.I. Oliy ta'lim tizimida raqamli didaktik vositalarni qo'llash muammolari. — Ilmiy maqolalar to'plami, Navoiy DU, 2025.